

ЗБОРІВСЬКА МОГИЛА

ЧЕСЬКО-СЛОВАЦЬКИХ БОРЦІВ
ЗА ВОЛЮ

—
У 10-ліття геройської смерти

—
НАПИСАВ ДР. ІВАН БРИК

—
НАКЛАДОМ ГРОМАДИ ЧЕСЬКОСЛОВАЦЬКИХ
ЛІГІОНАРІВ В ПРАЗІ.

ДРУК «РОКРОК».

*Проф. Т. Г. МАСАРИК,
Президент Чесько-Словакької Республіки.*

ЗБОРІВСЬКА МОГИЛА

ЧЕСЬКО-СЛОВАЦЬКИХ БОРЦІВ
ЗА ВОЛЮ

У 10-ліття геройської смерти

НАПИСАВ ДР. ІВАН БРИК

НАКЛАДОМ ГРОМАДИ ЧЕСЬКОСЛОВАЦЬКИХ
ЛІГІОНАРІВ В ПРАЗІ.

ДРУК «РОКРОК».

«На тім степу скрізь могили...

Високії ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять».

Т. Шевченко.

Багато тих могил на українській землі.
Багато давніх — немало й свіжих з остан-
ньої великої війни. Свідки прадідної слави,
свідки визвольних воєн.

А серед тих могил у 1917 році 4 лип-
ня у *Зборівщині*, на полях над *Цецовою*
висипано дві братські могили. Не лягло
там спочити козацьке біле тіло в китай-
ку сповите. Ні. *Лягли там чеськословаксь-
кі борці за волю.*

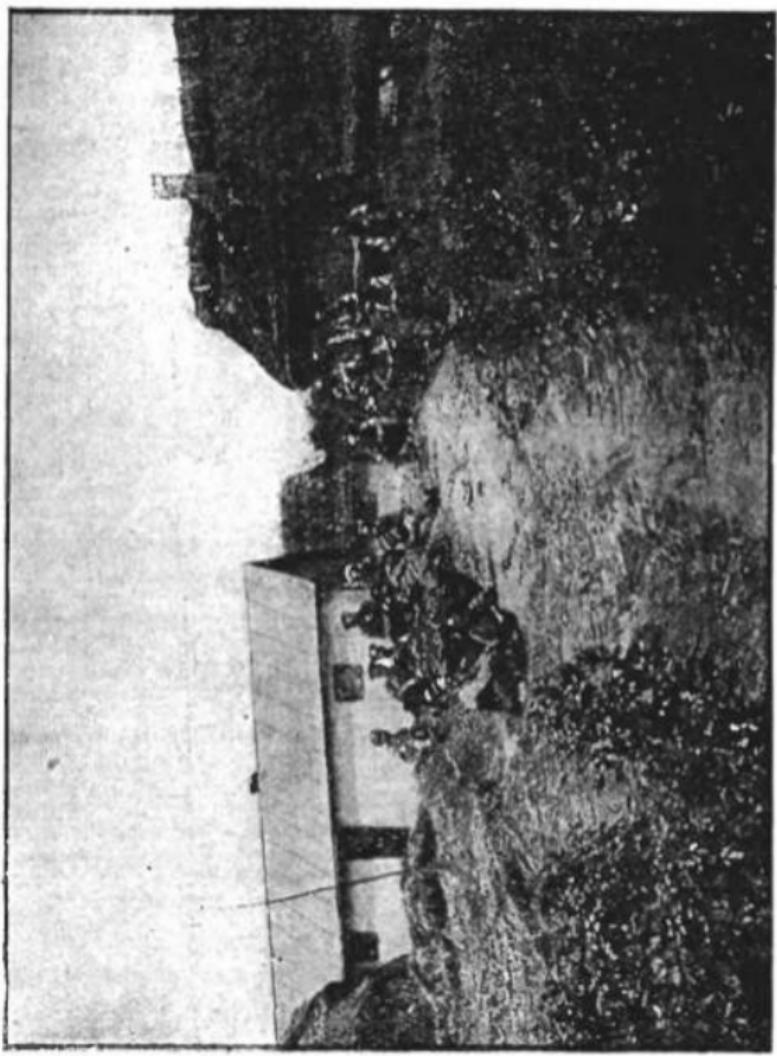
А в місячну липнівську ніч могили від-
криваються, виходять з них бліді, усміх-
нені герої, цілуєть свій рідний, кровю
зрошений боєвий прапор і починають
пісню. В тій пісні ціла історія мученого,
непевленого народу, велична дума про
те, як на муках і терпіннях дорогою крові
й смерти родиться воля. Прислухайтесь
краще! Слухайте добре і навчайтесь!

«Ми сини чеського і словацького народу.
Гарна й багата наша земля. І позавиду-

вали нам її германські сусіди. Витягнули по неї жадні руки, узброєні в остре заливо. Почався довгий, важкий бій, що тривав цілі століття. Наші славні предки відбивали хоробро чужі наїзди, бо горячо любили свою країну. Орлами налітали й на землю ворога, щоб відплатити за кров і пожари, щоб ослабити його. Здобували спокій і мирно працювали. Чеська земля росла багатством і культурою. Та жадній ворог не схав. І знову нас нападав, руйнував. А до помочі йому стали ті, що ми їх гостинно прийняли в свою землю.

Бо гріх наш в очах ворога, се те, що ми любили свою рідну мову і волю паче всього на землі. А другий наш гріх, се те, що ми полюбили правду Божу і свободу совісти, за що заплатив Іван Гус своїм життям на кострі.

І знову бої важкі — але величні. Цілий народ зірвався до боротьби за правду, за рідну мову, за волю, за честь народу. Великі, незабутні часи, славні геройством і глибокою мораллю народу та його провідників. Цілий світ станув проти предків наших. Хрестоносці з ім'ям Христа не раз і не два йшли вогнем і мечем на непокірних чехів, що над авторитет напи римського і цісаря німецького сміли поставити вище вічну Правду. Та не в силах було тим масам найманіх і зігнаних з усіх сторін рабів поконати високою ідеєю одушевлених борців, сама пісня котрих вносила в христоносні ряди панічну тривогу.

Відпочинок в Ценієці.

Не вороги зломили нас. А підтяли сварі й незгода, внутрішні бої предків наших. Не стало одної думки, не стало згоди, не стало й сили. Історична треклята хиба словянських народів. Битва на Білій горі 1620 року програна. Там впав останній чеський вояк, що боровсь під рідним прапором. А ті, що повірили в слово своєго відвічного ворога і здались на його ласку, заплатили за свою помилку тортурами і смертю. Горе!, коли ворог вибє з рук зброю, але стократ більше горе складати зброю з вірою у милосердя побідників.

І почалась неволя. Неволя, що 300 літ тревала. Ворог став паном, а чеський народ слугою. І своя рідна земля стала несвоя. Ворог не знав ні милосердя, ні пощади. Грабив чеське добро, чеську землю і гайворонням сідав на ній. Потом і кровю чеського народу годував себе — жив в достатках, а чеські сини пропадали сердечні від голоді і холоді на еміграції і вигнанні в чужих землях. Чеська мова, чеська віра, ба навіть саме імя чех стали ненависні ворогови, що усіми способами їх переслідували, принижував, осміювали, опльовував, вбивав. Росла його бута, росла самопевність і почуття безвідповідальності за безправя і звірськість, доконувані на чеськім народі.

І тоді для панства нещасного, для лакімства поганого відцуралися рідного народу магнати-пани. Остався селянин, ремісник, дрібний торговець, духовник і

дрібний шляхтич. Але й ті по пляну ворога мали забути свою славну минувшину, мали втратити свою народність. Для того нищено й палено все, що моглоб нагадати колишню незалежність. Рідну мову прогнало зі шкіл і урядів. Чеські діти у чужій мові мали вчитися погорди ріднього-святого, мали вчитися вдяки й ношани для ворога за те, що їм ще вільно чеським воздухом віддихати, чеську землю орати, па чеській землі працювати. За те, що їм дозволено живим у могилу лягати. Грозила катастрофа гірша ніж Біла гора, бо деморалізація народу. Була небезпека, що народ звикне до кайданів неволі, що для ката буде працювати, битися і вмиряти, що фальшивими пророками назве тих, що павчати його будуть про святість старих прав, про потребу волі, про незалежну державу. Довго літав ангел смерти над чеським народом і сіяв страшну отрую зневіри, пасивності і дрібного егоїзму, підтипав моральну силу народу. Літав і заколисував до вічного спу.

Але там за плугом лупала чеська пісня, чеська пісня соловейком переливалася в устах хлоців і дівчат. В тихі зимові вечері сивий дід витягав стару, пожовклу книгу і вінукам її читав. Старенька бабуся золотоволосим внучкам розказувала казку про славних бляшцьких лицарів, що прийдуть і свободу принесуть — про геройзм у завзятім бою за волю. Не вмерла в народі мова, не вмерла жива й горда

пам'ять великої минувшини, не вмерла любов своєgo рідного.

І прийшли мужі, що історію нам нашу написали, та показали, хто ми, чиї сини, яких батьків, ким і за що закуті. Славну минувшину народу змалювали нам наші малярі, в могутні тони закували наші музики, в чарівне рідне слово вбрали письменники. Заговорили тоді до нас і доли і гори нашої землі. Заговорила Велтава і Прага і Табор. Заговорила всяка стара будівля, павільйон і пожовкла книжка.

І не мова се була, а чарівна воскресна пісня Серафима, що в чеські серця увільняла живуницу й цілющу воду надії, почуття сили, завзяття і єдності, любови і віри у здійснення казочних мрій, в невну побіду правди і чеського народу. Та ся цілюща вода свідомості й знання оживляла і словаків, що їх за собак мадяри вважали. Проти ворожої школи поставили чехи свою рідину, на яку радо складали останній гріш. Проти ворожих книжок видавали свої. І чеська дитина кидала в кут ворогом зладжені книжки і читала свої. Як на глум прилюдно й театрально представлюваній величі ворога чеська дитина винивалася чаром рідної історії, оновіданнями про своїх лицарських предків; як найдорожчі скарби берегла у серці рідину традицію. Як у казці росла любов своєго ріднього, а з тим росла й живлова ненависть ворога й неволі, та непереможне і вічно живе бажання скинути з себе чуже

ярмо. Чех не стидався своєї мови, а гордо з пістуком ставав в її обороні і був чехом все і всюди.

У важкій боротьбі із могутнім ворогом ми тішили себе надією, що нам в потребі помогуть наші словянські брати. І се кріпило нас, додавало сили її віри. Але на чужу поміч ми не здалися. Ми рішилися спертися найперше і головно на власні сили. Закотиши рукави і взялися до дрібної щоденної праці. Ми кинулися до промислу і торговлі, бо знали, що один чех-кунець, промисловець більше, більше однієї національної позиції. Ми довели до могутньої національної організації на всіх полях, а головно на освітно-культурнім, економічнім і фізично-виховнім. Ми здобували пядь за пяддю загарбаної землі і видирали ворогови те, що ми колись втратили. Ця важка праця, завзяття й упертість у ній, попана й поміч для своїх установ, національна єдність і характерність, клич: «чеський гріш тільки в чеські руки» — дали нам ту матеріальну основу, що на ній будували ми силу культуру і політичу. На протязі трьох-четирьох поколінь ми стали знову сильним культурним і багатим народом. Але давили нас далі кайдани неволі, а свідомий народ відчував їх тепер дощукальніше. Не ставало вже терпцю далі їх нести. Ми чекали лиш хвилі. Ми були готові. І ся хвилі прийшла у 1914 році.

**
**

Війна. І все те, що крилось в душі народу, вилилось тисячними тайними, несподіваними течіями у живлове могутнє бажання волі і боротьби за неї на смерть і життя. Чеський жовняр ішов на війну проти братів славян. Велика трагедія. Та її в серці чеського жовняра не було. Він зізнав, що за ката свого народу боротися не буде, а використає всяку нагоду на те, щоб боротись за найбільше добро народу — за його волю.

Ми знали, що воля даром не прийде, що за мало її хотіти, а треба діл, треба жертв. І ми на них рішилися, аж доки на руїнах ворожої тюрми не зійде сонце нової волі, нового життя, чистого, багатого у незалежності державі.

Закиніла робота, революційна робота чеського народу. Проф. Масарик при помочі Бенеша, Штефаника і інших ведуть в державах Антанти живу пропаганду за чеську справу. Відчитами, рефератами, викладами, статтями, брошурами і особистими звязками знайомлять Європу з історією й положенням чеського і словацького народу та доказують його слушні права на волю на основі засади «незалежності малих народів», якої здійснення можливе тільки на руїнах Австро-Угорщини. Ця праця принесла бажані успіхи. Проф. Масарик дав нам рівночасно зrozуміти, що в Європі так довго не найдемо зрозуміння, доки нема явної війни між нашим народом і Австро-Угорчиною.

Організуються чехи і словаки, що живуть в чужих державах, в Америці, Франції, Англії, Сербії; збирають великі фонди на сю преважну політичну акцію, яка спочила в руках такого розумного, бистрого, високоідейного і чистого чоловіка, як проф. Масарик. Рівночасно організуються відділи чеських добровольців, котрі радо зголошуються в ряди тих армій, що вояють з віковим ворогом чеського народу.

Заворушилася і численна чеська еміграція в Росії. Австрійським консулам вона заявила, що Австрії не дасть ні одного живняра. Вона освідомлює про чеський народ і його бажання громадянство Росії. А в серці України, в Київі, вже в серпні 1914 р. проголошують чехи і словаки іменем своїх пародів війну Австро-Угорщині. Залунав клич: «До зброї», що без агітації захопив усіх. І так повстав завязок чеських легіонів, «Чеська дружина», звязана присягою, що буде битися за свій люд, за розніяту на хресті свою землю.

А тимчасом на фронті цілими полками четами, гуртами, по одному, піддаються чехи і словаки без бою. В Австрії названо нас зрадниками. Та не зрадники ми, бо супроти ката нема ніякої присяги, ніякого приречення, ніякого послуху, ні обовязку. Ми заєдно чули внутрішній голос: «Тільки божевільний, злочинець і зрадник свого народу пожертвувє своїм життям за злочинну Австрію. Такого народ прокляне,

дти відречуться, а останні їого хвилі — се хвилі Юди».

Михайлівський монастир у Київі — це перша наша касарня. До «Дружини» зголошуються і полонені, хоч знали, що за те терпітимуть їх батьки, жінки і діти. Присяга на свій іранор на Софійській площі. Всі сковані одною думкою: «Або жити на волі, або внасти в бою», всі одушеневлені. «Дружину» приділено до південно-західної армії, що вела бої на галицькому фронті. А ціль її — політична пропаганда і розвідка. Від нас летить в сторону ворога маса летючок, що розсаджують цілі австрійські дивізії і полки, котрі піддаються. Вістки про революційну акцію «Дружини» доходять на чеську і словацьку землі і там піддержують та будять революційний настрій. Наша розвідочна служба будить подив своєю уміlostю, відвагою і посвятою. Чеський розвідчик здобуває славу, його ім'я отружає авреолія легенд. Чеський розвідчик приносить першу кроваву жертву за волю. Чеськословакська революційна організація в Росії росте. Вже є і своя преса. А всі змагання йдуть в напрямі інформування про розвиток чеської революції та організування свого революційного війська.

А там в нашій рідній землі царює террор, тюрма і смерть. Падуть жертви сліпної, лютої ненависті й насилення. Вимушеними і фальшованими заявами лъяльності як доказами австрійського патріотиз-

Тяжка австрійська артилерія під час бою.

му серед чехів бажає ворог зломити революційний настрій, внести замішання, незорієнтованість. Та се йому не вдається.

Устають засадничі і дрібничкові спори. Усі чеські політичні партії аж до найлівіших соціалістів єднаються, щоби у важливій історичній хвилі найдоцільніше і найекономічніше виужити силу народу. На брутальність австрійської влади це однодушне обєднання було найкращою відповіддю народу, що не хоче втратити свого іспування. Протиавстрійський настрій був вже могутній і всеобіймаючий. Була вже тайна революційна організація, що підтримувала зв'язок з еміграцією. І ми дружинники не падали духом. В наші серця голосом дзвону били слова Масарикового маніфесту: «Кождий чех має сповнити свій обовязок, має бути готовий на найбільші жертви». «Нині не сміє бути піяких партій». «Йдемо всі разом до спільної мети, до ієвної побіди». Ми не тратили віри навіть у хвилях найбільших усміхів ворога. Всяка вістка про переслідування і жертви в дорогій вітчині додавала нам нового завзяття добути її волю ціною власного життя.

А далі... «Дружина» стає вже стрілецьким полком, а далі... вже і чеськословацькою *бригадою*. В таборах полонених хвилює. Чеськословацькі полонені творять тайні революційні звязки, ведуть пропаганду, збирають фонди, рвуться до бригади. Зникає ріжниця суспільна, партій-

на, релігійна і станова. Всі в службі за волю хочуть бути перші. Нас усіх лучила одна думка, одна ціль і одна до неї дорога. В наших серцях горіла віра й надія. Ми забули про свої жінки і діти — забули її себе самих і чули, що ми лиши дрібна частина народу, що як йому не буде волі, не буде її нам. До нас долітали слова батька народу Масарика: «Мусимо себе стало пригадувати, щоб Європа нас не забула». «Мусимо дати докази, що хочемо бути вільші й не лякаємось піяких жертв». «Одна думка, одна ціль і велика дисципліна». Ми знали для чого і за що ми боремося. Ми мали ідею, за яку всі ми і кождий зокрема хотіли покласти своє життя. Ми мали ідею, проти якої безкарно не смів виступити ніхто, бо тоді зрадив би те, що народ має найкращого й найліпшого. *Ся ідея — се повна незалежність народу.* А боротись за волю було для нас найбільшою честю і найбільшим інстинтом. Нас єднала велика дисципліна — послух, слово страшне, немиле для слабодухів, вихованих в рабстві, а не для нас.

В українських хатах сивенькі бабуні й молоді дівчата потоки сліз проливали за нашими жінками і дітьми, а ми проживали чарівний сон — мрію про поворот волі народови.

**
*

Рік 1917. Велика революція. Вишла германофільська влада, а з нею і страшне

для нас марево сепаратного миру. Народини вільної демократичної Росії повітали ми як зорю і нашої волі. Бож тимчасове правительство заявило вірність союзникам і кличеви: «Війна аж до побіди». Воно взяло в свою програму незалежну чеськословацьку державу. Наш травневий революційний від у Київі, на котрому вітає нас делегація гостинодаря української землі Центральної Української Ради. Приїзд Масарика. Керманич цілої чеськословацької революції приїхав в саму пору. Російська революція переходить в анархію і домашню війну. Влада поділена між совіти і міністерство, так само на фронті між командантів і комітети. Голосно несеється гасло: «Мир без анексій і контрибуцій». — «Єднання демократії усіх народів». На фронті підкошана дисципліна, а через те і боєздатність армії.

Скільки терпінь вазнав тоді чеськословацький жовняр, що бажав або вернути у вільну землю, або вчасти в бою! Російський жовняр взагалі мало розумів, чого хочуть ті «збігіці і зрадники з під австрійських іранорів». Він подивляв нашу очайдущість і відвагу, але не вірив в наші золоті си. А тепер ліва російська демократія нам закидає колишні звязки з царською владою, вузький націоналізм, неліцарськість і зраду, а чеськословацьке питання вважає внутрішним питанням Австрії. Болючий удар в нас! Але ми духа

не втратили. Проти таких поглядів і упередження ми ріпили боротися.

Масарик з незвичайною унертістю і силою побиває зasadу Толстого: «Не противитися злу». «Війна — це велике зло, але не найбільше. Далеко гірше зло проти гуманності й демократії терпіти покірно і зрезигновано насилия сильнішого над слабшим. Смерть країна, ніж нечесне життя, що исує душу власну і близких. Усі згляди промовляють за потребою нової, організованої, демократичної Європи вільних народів — навіть найменших. Се можливе тільки через доведення війни до побідного кінця». Нам приказує у внутрішні справи російської армії не мішатися, відноситися до неї приязно і давати гарний приклад власною дисципліною. Він кличе до нас: «Залишіть усякі партійні спори тепер, коли ворог на нас стріляє. Буде колись час і на те. Творім велику і сильну чеськословацьку армію, як певну запоруку нашої волі».

А тимчасом творення чеськословацької оружної сили з полонених, хоч і дозволене, мусить боротися з великими труднощами, неохотою, недовіряттям, сумнівами, навіть осудженням зі сторони міродайних кругів. А тимчасом на фронті анархія. Дисципліни ні сліду, голосний крик за закінченням війни, братання, переговори — вже мир на фронті. Міліони збігців з фронту. Німці стоять спокійно. Самі ведуть живу

агітацію, бо у тому розкладови бачуть ліквідацію східного фронту.

Приходить отверзіння. І совіти зорієнтувалися в небезпеці сепаратного миру і для армії і для демократії. Пронісся голосний горячий зазив Керенського: «За землю і волю, за мир цілого світа, з оружием вперед». «Революційна дисципліна і послух командантам». З добровільно зголосивших старшин і вояків творять «ударні відділи». *Чеськословачька бригада зголосується туди щіла.* Наші серця піднімаються вгору, наші очі сяють радістю. Наступ рішений. Ми щастю свому не віrimо. Пора — найвища пора, бо в рідній землі божевільний гнет. Конфіснують книжки, де згадується про чеських королів, закають шіssі і національні відзнаки, часописи виходять з білим плямами і завищують їх. Кореспонденція контролювана. Ресторани, каварні, вулиці, плоці повні шпіонів. Провокація і безправя. Інтернують, арештують, судять, вішають. Родяться нові mestники, горді на ім'я «зрадники Австрії».

Відень робить новий наступ, щоб зdemoralізувати і зломити однодушність. Та ту знову, як колись давно, оборонцями гордої і непідкушеної чеської свідомості, викладчиками чеського революційного духа, борцями за гністений народ стали письменники, учені і артисти, що всюди і при всякій нагоді держали перед народом його ясну велику ідею. Квітнева революційна заява письменників вложила на парля-

ментарну репрезентацію обовязок заговорити в парламенті згідно з настроєм і бажанням народу, а ні то зложити мандати. Робітництво переводить маніфестації та починає революційну акцію (Металісти в Празі, Пільзені). Ся заява викликала однодушну згоду цілого інтелігентного громадянства, а нарід прямо зелектризувала. Посли вивязалися добре.

Не повівся наступ Відня і на соціалістичній конференції у Штокгольмі, яка замісце сепаратного мира піднесла ідею державної незалежності пародів в етнографічних границях.

А тимчасом ми як діти тішимиося рішеною офензивою, що мала уможливити побіду Антанти і відкрити дорогу для свободи нашого народу. За триліття тревалія чеських військових відділів нам отсе *вперше приходитьсья виступити на фронті разом як суцільна боєва одиниця під одною командою*. Досі ми були розкидані як розвідчики по цілому південно-західному фронту і тому не були ні технічно, ні практично підготовлені до самостійного виступу на фронті, а узброєння наше було більш ніж недостаточне. Із за того нашу бригаду приділено до XI армії, де мало її припасти менш відповідальне, демонстративне завдання.

**

Концентрація в Озірній. Спішимо туди всі з музикою і піснею. Поїзди прибрані в

зелень і квітки. Незабутній, зворушуючий образ одушевлення і моральної сили тих, що спішать на кроваве весілля за волю і честь свого народу. Бригада зібралась в Озірній, Білій, Осташівцях і Данилівцях. А в два дні пізніше 22. VI. ми вже в окопах. Занімавмо відтинок фронту на 6 верст довгий, від Погрібців до Йосифівки, спираючись правим крилом о 4, а лівим о 6 стрілецьку фінську дивізію.

Окопи в поганому стані. Російські стрільці вже не дбали про них. Воєнного знаряддя ніякого, бо наші понередники позаконували кулемети, набой, ручні гранати і т. д. — не лишили нам нічого. Російські частини нам не довірюють, а ми теж нечевні, чи вони підуть до атаки. Нам лишилось 10 днів, щоб упорядкувати окопи, заохочитись у пайпотрібніший воєнний матеріал, познайомитись з тероном, та позиціями неприяителя. У боєвій лінії ми розкинені рідко, бо на 6 верст нас тільки 3500 вояків. Праця пряма непосильна, хоч приходилося працювати день і ніч. На нашему відтинкові і відповидно слаба російська артилерія, бож нам призначено роль демонстративну.

А проти нас 12.000 війська, дуже сильна артилерія, знамените технічне визбріння, першорядні окопи в три, а місцями й більше ліній, хоронені сусідними висотами. Ту ворог очікував головного удару.

Та плян російської команди інший. Головний удар мав наступити проти Бе-

Вибухи гранатів.

режан, при рівночаснім ударі від Станиславова на Галич і Калуш, як ключів до Львова. Армія XI. мала виконати тільки демонстративний наступ для відтяження Бережаничини від ворожих сил. В ночі 29. VI., день і ніч 30. VI. огонь обох артилерій. Дня 1. VII. вельми кріавий бій під Бережанами, однак без бажаного успіху. Натомісъ XI. армія добуває район Конюх і ломить фронт на п'ять верст.

На 2. VII. постановлена дальша офензива. Чеськословацька бригада мала боронити своєго відтинку, а відтак на одержаний приказ перейти до наступу. Головний наступ мали повести VI-та і IV-та фінські дивізії. Ще в ночі з 1. на 2. VII. ми провели щасливо небезпечну розвідку, збрали полонених і здобули цінні інформації.

Рано 2-го липня на нашому відтинкови заграв сильний артилерійний огонь. Під його заслоною IV-та дивізія починає наступ на висоту «Могила». Ворожа артилерія відповідає. В нас горячкове очікування. Скидаємо плащі і наплечники. А приказ не приходить. Понад нами лягуть сотки стрілени на ворожі окопи, над нами ґруться ворожі шрапнелі і гранати та засилюють нас землею. Лежимо оглушенні ревом, одурені порохом і димом вибухаючих гранатів та чекаємо певної смерті. Нерви вже не відріжують. Хвиль 45 підготовки здалися нам вічністю. Чуємо: «За 5 хвиль випад». Нам полегчіло. Краще смерть ніж

мука вичікування. Година 9-та. Голос: «Вперед!». Ми вискочили і шаленим біgom гналися вперед, осліплени порохом і димом, оглушені вибухами. За гранатчиками летом блискавиці кинулись стрільці. Ворожий огонь пекольний. Падуть перші жертви. А живих не вдергить ніяка сила. Удар скорий як грім. Се не люди, а дикий розшалілий гірський потік, що нищить безпощадно усе, що стане йому в дорозі. Се полумінна сила одушевлення і любов волі. Не ждучи вже приказу, кидаються в бій і другі частини бригади.

Паде лінія перша, скоро паде й друга, і висота взята. Паде лінія третя, і в полуслон наші відділи уже перед селом Заруддє. Артилерія не в силі так скоро перенести огню. Щойно червоні наші ракети справляють її ціль. Ліве крило бригади здобуває висоту і село Цецівку, а о 2-ій год. пополудні стойть вже перед селами Травотолоки і Годів.

Удар фінських стрільців слабий. Нас, висунених вперед, пражить у відкрите крило ворожий огонь. Орієнтуємось скоро, кидаємось туди, поривамо за собою російський ударний полк і «Могила» взята. *Зборівська битва рішена.*

Фронт проломаний. Проломаний на бверстовім відтинку, на дві до чотири верстви в глиб. Проломаний там, де найменше того очікувано, бо на відтинкови, призначенні тільки на демонстрацію. І не фінські полки його проломили, як це будо в

пляні, а чисельно найслабша і технічно до проломання фронту як найменше підготовлена чеськословацька бригада. Наша добича понад 4000 полонених, 20 гармат і маса машинових крісів та іншого воєнного знаряддя. Але й страти бригади більчи. Бо разом тисячка людей, в тім близько 190 мертвих і пропавших.

Радісні хвилі дикого шалу, коли в нашому бігу навіть рани не спинювали нас! Були й трагічні хвилі, коли брат вбивав брата, борець за волю народу бідного раба па службі ката.

Пісня скінчена. Мовчанка. Далі почувся голос: «Сини мої дорогі, борці мої любі!» Се голос великого борця XV віку, Жижки з Троціова. «Вас, що бистротою орлів, що силою гурагану, тільки з крісом в руках брали підземні зализні зборівські укріплення, благословляю за порив геройзму, гідний божих воївників».

Могили закрились і стихло все.

Зборівська битва, се картина, яка будить подив і жах, а її моменти малюють славу й велич бою.

Зборівська битва займає важну й цінну сторінку в історії чеськословацьких визвольних боїв. Се бо вперше за 300 літ на зборівських полях станув знову самостійно під рідним прапором чеський жовняр до бою за волю і честь своєї рідної землі. Станув чесно і вкрив себе славою.

В здобутих австрійських окопах.

Зборівська битва зломила недовір'я і відчинила очі російським і українським політикам на чеське питання. Про чеські стремління заговорила прихильно преса. З подивом заговорила про це і преса заграниці.

Зборівська битва дала тверду основу дипломатичній праці, відкрила змогу ширшої організації оружної сили.

Вона доказала, що чеськословацька армія бажає добути собі волю боєм і цирою жертвою.

Зборівська битва, се побіда духа над силою фізичною — побіда твердої незломної волі: ціною життя розбити кайдани неволі. Зборівські лицарі показали, як треба боротись і вмирати за волю — вони доказали, що хто хоче побідити, той побідить.

І тому навчаюча вона для всіх народів.
...І побідили... і волю добули.

А пам'ять про зборівських лицарів бере же народ свято. Дорогі тлінні останки спочинуть в одній братській могилі, вкриті пошаною і вдякою народу. Спочинуть під рідним прапором, принявши останній поцілуй від тисячів путників, що 2. VII. 1927 р. прилинуль сюди.

Чи ж чужою їм буде ся земля, котру свою кровю скропили, свою геройською смертю освятили, що в ній на віки спочили?

Ні.

Українська земля як своїх рідних приголубить братніх борців до своєго лона.

Український нарід огріє сю могилу теплим
почуттям любови і окружить її серпанком
святої пошани.

Цеж могила борців за найвище людське
добро — за волю, що прийшло їм зложити
свої голови на тому самому майже
місці, на якому Богданові побіді борці
впали за волю України 1649 року.

Хай жеж рідна буде їм та українська
земля. Дорога хай буде українському на-
родови їхні могила!

А в темну, липневу ніч, коли на їх кро-
ви зацвітуть червоні маки, коли захви-
люють золотим морем лани шиневиці, йдіть
під ту могилу! А з неї, по словам живучого
учасника бою чеського письменника Мед-
ка, несесь заклик, несесь приказ для всіх,
що вагаються, для всіх, що гинуть в со-
ромнім рабстві: «З святым огнем в серці
до бою за волю! Не жалійте ні любови, ні
жертв, як ми їх не жаліли за вільне життя
народу на зборівських полях».

У Львові, в квітні 1927 р.

